

принципів діяльності в міждержавних відносинах, які закріплюються в найважливіших нормативно-правових актах міжнародного характеру. Особливо помітний цей процес у рамках Європейського співтовариства, де вироблені принципи узгодження національних правових інститутів, створене єдине правове поле, у рамках якого забезпечуються основні права і свободи особи відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини й основних свобод.

Література

1. Энциклопедический словарь по культурологии. – М.: Центр, 1997. – 467 с.
2. Ромашов Р.А., Шукшина Е.Г. Правовая культура и правовой нигилизм в молодежной среде // Актуальные проблемы теории и истории государства и права. – 2006. – № 2. – С. 2-8.
3. Смоленский М.Б. Правовая культура: опыт социокультурного анализа. – Ростов-н/Д.: Юрид. лит., 2002. – 168 с.
4. Скакун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс). – Х.: Эспада, 2005. – 840 с.
5. Венгер А.Б. Теория государства и права. – М.: Омега-Л, 2004. – 608 с.
6. Якушев А.В. Теория государства и права. – М.: ПРИОР, 2000. – 230 с.
7. Сырых В.М. Теория государства и права. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юстицинформ, 2004. – 704 с.
8. Общая теория государства и права / Под общ. ред. А.С. Пиголкина. – М.: НОРМА, 1997. – 560 с.
9. Теория государства и права в вопросах и ответах / Ю.Н. Оборотов, А.Ф. Крыжановский, Н.Н. Крестовская, Л.Г. Матвеева. – 2-е изд. – Х.: Одиссей, 2005. – 192 с.
10. Теория государства и права / Под ред. В.М. Корельского, В.Д. Первалова. – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1998. – 570 с.
11. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования. – М.: Статут, 1999. – 712 с.
12. Бугаенко Ю.Ю. Правовая культура в современной России (социально-философский анализ): Автореф. дис. ... канд. филос. наук. – Краснодар, 2007. – 28 с.
13. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. – 2-е изд., доп. и испр. – М.: Дабахов, Ткачев, Димов, 1995. – 329 с.

УДК (340.12+321.01):165.191

Ю.В. Тищенко

ПОЛІТИЧНИЙ ТА ПРАВОВИЙ МІФ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У сучасній дійсності міф розглядається як особливий тип мислення, властивий людині будь-якої епохи, явище соціального життя. Міф виділяють і як загальний феномен соціально-культурного розвитку людства.

Для того щоб зіставити такі різновиди міфів, як міф політичний і міф правовий, наведемо погляди сучасних дослідників на загальнофілософське поняття міфу.

А.Ф. Лосев у роботі «Діалектика міфу» пише: «Міф є (для міфічної свідомості, звичайно) найвища по своїй конкретності, максимально інтенсивна й найбільшою мірою напружена реальність», «сама справжня дійсність», «зовсім необхідна категорія думки й життя, далека від усякої випадковості й сваволі» [5, с. 396].

Принципово важливим у такому розумінні міфу є те, що для проникнення в саму суть міфу, осмислення його суті необхідно досліджувати даний феномен зсередини, глянути на міф «очима самого міфу». Тому таке визначення дається з погляду «міфічної свідомості», яким володіла людина ранніх епох, але сліди якого збереглися й існують донині, незважаючи на раціоналізм і скептицизм сучасної цивілізації.

Е.А. Азаренко, розглядаючи категорію міфу, говорить про те, що міф – це не «вигадка», не «пережиток минулого», а якась первинна мова опису, у термінах якого людина з найдавніших часів моделювала, класифікувала й інтерпретувала сама себе, суспільство, мир. Крім того, міф має своєрідну логіку [2, с. 304].

Що ж властиво такому «особливому типу мислення», що залишався у свідомості людини будь-яких часів і зберігся у свідомості сучасної людини (що нас особливо цікавить)? Якими рисами, якими ознаками він володіє? Раніше ми виділяли й аналізували основні риси, властиві міфу й міфологічному мисленню (свідомості) [9]. Перелічимо їх коротко.

По-перше, міфи завжди містять у собі орієнтир людської поведінки, людські уявлення про те, як «повинне бути», про те, що є правильно і справедливо. Із цього випливає, що міф за своєю ідеєю є догматичним. По-друге, міф як спосіб мислення властивий тільки колективній свідомості суспільства в цілому. Це означає, що буття міфу можливо тільки в архетипах колективної свідомості якоїсь соціальної спільності людей. Відтворення й активізація міфотворчості відбувається в кризові епохи й перехідні періоди. Ще одна ознака міфу – позачасовість, відсутність твердої прив'язки до певного історичного періоду. Інша характерна риса – повторюваність і циклічність змістовного аспекту міфу. Міфу властиві ірраціональність і філософічність. Нарешті, міф виникає тоді, коли вихідне уявлення, що набуває у свідомості людини форму міфу, існує не як теоретична модель, зразок, але як переживання, що виражає дух нації або народу. Звідси властивий міфу потужний життєвий імпульс, що концентрує в ньому неймовірну чинність, енергію, здатність спонукати людину до певної діяльності.

Більшість перерахованих вище рис міфу виявляють його конструктивізм, творчий початок і тому оцінюються як позитивні. Разом з тим міф, як і будь-яке складне явище, несе в собі й негативні риси. Так, міф може бути використаний для створення певних стереотипів, моделей бажаної поведінки, що може стати засобом маніпуляції і психологічного впливу на суспільство й окремих осіб. Ірраціональність і філософічність міфу виявляють у ньому властивості багатозначності, алогічності, символізму, що створює поле для різних інтерпретацій. Часто це веде до його трактування як синоніма вимислу, фантазії, відірваності від дійсності, некритичного сприйняття й тлумачення фактів і явищ [4, с. 442; 6, с. 204].

Поняття міфу нерідко вживаються в одному значенневому ряді з такими термінами, як ідеологія й утопія. Тим часом під ідеологією розуміють сукупність ідей, систему поглядів, уявлень, які виражають інтереси окремих соціальних груп, що пропонують і нав'язують своєму споживачеві раціональну картину миру. Така картина миру обмежена своєю односпрямованістю, покликана формувати світогляд і певне ставлення до того, що відбувається. Кожна ідеологія

обирає свої критерії оцінки політичних діячів, подій і феноменів. Вона становить собою начебто замкнутий на власних внутрішніх цінностях, штучно сконструйований мікросесвіт, у якому містяться окремі емпіричні факти і на їх основі формулюються певні політичні, економічні й культурні пропозиції [10, с. 80].

Утопія – продукт теоретичного мислення, уявне доведення певної концепції до її повного й образного вислову шляхом перебільшеного й однобічного посилення одного з аспектів предмета дослідження [8, с. 609]. Утопія – це будь-яке вчення, що будується на протиставленні суцього й належного, непривабливої дійсності й мрії про краще життя; повна розбіжність ідеалу, що уявляється, і реальної дійсності; сукупність ідей, що містять нереальні плани соціальних перетворень [10, с. 77].

У класичній теорії ідеології К. Манхейм розрізняє ідеологію й утопію як дві системи життєвих орієнтацій індивіда, як сукупності ідей про навколишній світ, що регулюють життя соціуму, але на різному ступені відповідної дійсності. Утопія, на відміну від ідеології, не відображає реального порядку речей, перетворює існуючу «історичну дійсність», не підлашчується до неї, а пристосовуючи її до своїх неправильних уявлень, орієнтує поведінку людей на деструктивну діяльність, пагубну для суспільства. Ідеологія ж може відігравати стабілізуючу роль, відображаючи реальність й орієнтуючи людей у певній ситуації. Утопічна свідомість орієнтується на дії й цілі, здійснення яких порушує існуючий світопорядок. Ідеологія, на відміну від утопії, опирається на вже існуючий або виникаючий порядок речей, виправдуючи його [3, с. 46].

Міф також, як і ідеологія, є соціальним відбиттям навколишньої дійсності, припускає набір соціальних уявлень, що становлять якусь картину світу.

У сучасній політології ідеології й утопії часто сприймаються як різновиди політичних міфів, зближаються з поняттям політичного міфу, їхній зміст видається надзвичайно багатозначним, при цьому – практично невідмінним. І ідеологія, і політичний міф сьогодні тлумачуться як системи ідей і символів, необхідні для функціонування й відтворення соціальних інститутів. Існування універсальних політичних ідеологій і міфів сприймається як умова для стабільного соціального порядку [10, с. 85-86].

Політична і правова міфологія, так само як і ідеологія, – це форми масового мислення. Раніше політична міфологія трактувалася як «помилкова свідомість». Наприклад, Жак Еллюль у книзі «Політична ілюзія» говорить про те, що політичний міф – це те, що здається людям цілком законним, природним, єдино правочинним і характеризує його як «руйнівну фікцію». На його думку, все це є наслідком раціоналізації людського мислення, у результаті чого сама людина стає її жертвою. Вона позбавляє людину справжньої волі, спотворює її духовний світ. У результаті людина виявляється у владі стереотипів, вважаючи себе вільною. Насправді внаслідок міфологізації власної свідомості вона опиняється лише перед певним набором альтернатив, які пропонує їй історія [11, с. 5-8].

Сьогодні таке розуміння даного явища уявляється невірним.

Відмінність правового міфу від ідеології полягає в першу чергу в тім, що міф охоплює ті явища, до яких ідеологія як раціональний, науковий тип мислення

виявляється непридатною. Інша відмінність полягає в тім, що міф – це джерело критеріїв морального. Він здатний і покликаний мобілізувати маси в особливих, екстремальних, критичних ситуаціях. У справжньому розумінні міфологія (кожна, у тому числі політична і правова) є двигуном історії. Міф, на відміну від ідеологій, здатний пояснити людині її місце у світі, ефективно прив'язати її до будь-якої значимої для неї соціальної спільності, підказати, що робити далі. Міф кодифікує думку, зміцнює мораль, пропонує певні правила поведінки, санкціонує обряди, раціоналізує й виправдує соціальні встановлення.

У міфу, як у явища сучасного життя, є глибокі, що не належать до конкретних сфер застосування, коріння. Ці коріння ідуть углиб найдавніших культур, зв'язують міф з такими феноменами, як «дух», «нації», «культура», нарешті, «релігія», – всім тим, що стосується сфери онтології. Тому міф (у тому числі політичний і правовий) визнається невід'ємною, ключовою частиною культурної спадщини, що зв'язує дану соціальну спільність у єдине ціле.

Онтологізоване розуміння міфу веде до необхідності й доцільності пошуку системоутворюючих міфів конкретних національних (соціокультурних) спільнот і цивілізацій. Все це приводить до думки про те, що без міфів політика і право, як і будь-яке соціальне явище, починають вироджуватися, а суспільство й людина гублять перспективи росту, розвитку і трансформації [10, с. 84].

Характерною рисою сучасного правового міфу є те, що він, як правило, веде своє походження з віддалених часів, виходить із якоїсь константи буття, непорушної матриці, у рамках якої осмислюється як минулий, так і дійсний історичний досвід.

Зовсім не у всякого сучасного політичного міфу вдається простежити архі-типичні джерела. Коріння багатьох феноменів політичної думки, що є міфами, виявляються у відносно недалекому минулому, наприклад у 30-х роках ХХ століття.

Політичний міф, як і правовий, має реальну чинність, оскільки лежача в його основі ірраціональність є зразком мислення для мас. Міф тісно стикається з емоційно насиченими історичними фактами, з архетипами колективного несвідомого. Опіраючись на відомий і близький масам історичний досвід, він здатний опанувати свідомістю мільйонів, викликати активний відгук. Саме тому міф завжди функціональний для певних соціальних структур, що існують у конкретний історичний період.

Політичні теорії минулого й сьогодення, починаючи з класичних ідеологій та утопій і закінчуючи утворами постмодерністських авторів, стають одним із компонентів сучасних політичних міфів. Ідеологія виступає сама як один із тих емоційно й символічно насичених історичних фактів, до яких так небайдужа свідомість сучасної людини. Але маючи смисл тільки в історичному контексті й не будучи прив'язаною привабливо і безпосередньо до реальності, вона набуває статусу одного із символів, що входять у конструкцію політичного міфу. Ідеологічна матриця політичного міфу відіграє визначальну роль. Але будучи занадто явно відірваною від сучасного стану речей, вона має виключно символічне значення. Більше того, найважливішою особливістю політичного дискурсу в епоху постмодерну (яким є сучасний політичний міф) є створення символічних опо-

зицій: одна ідеологія альтернативна іншій, і тільки у взаємному співвіднесенні, як Добро і Зло, Світло й Темрява, вони тепер набувають сенсу. Таким чином, однією з функцій сучасного політичного міфу є його здатність протистояти іншому міфу, дискутувати з протилежним йому міфом, і тільки в цій боротьбі він знаходить право на існування [10, с. 85].

Таким чином, міф як феномен може бути застосованим до різних сфер діяльності – правової і політичної. Специфічною рисою політичного міфу є безпосередня й необхідна включеність у це поняття ідеологічного компонента; тісний зв'язок, а нерідко й ототожнення понять міфу, ідеології, а іноді навіть утопії у сфері політики. Важливі функції політичного міфу полягають в інтеграції людей в існуючу систему, у виробленні й ідейному обґрунтуванні певних моделей, стереотипів соціальної поведінки, у формуванні колективного світогляду.

Про політичний міф писав Н.Н. Алексєєв, який відзначав, що скинувши монархію і створивши республіку, покликану вивести до волі, рівності й братерству, людство як би прийшло до земного раю, вираженого в демократичній державі. Це був своєрідний політичний міф, який викликав великі потрясіння на землі й привів до становлення сучасних держав [1, с. 574].

Цікаво, що цей видатний філософ, політолог і юрист вважав, що утопія земного раю є одним із найшкідливіших міфів, який володів людством, і що сучасна політика зі свого міфічного періоду очевидно переходить у реалістичний і науковий [1, с. 582]. Як показує нинішнє політичне життя в Україні (та й не тільки в Україні), політичний міф ґрунтовно затвердився в сучасній політиці.

Що стосується специфіки правового міфу, то вона полягає в тім, що правовий міф, як правило, має архітипічні коріння, глибоку першооснову, матрицю, до якої сходять всі наступні, у тому числі й сучасні, правові міфи.

Інша відмінність полягає у специфічних функціях правового міфу, зокрема цінносно-регулятивній, оскільки правовий міф є певним критерієм соціальної поведінки. Він породжується правовим життям. Також функціями правового міфу є правотворча, оскільки міф нерідко є основою, фундаментом, моральним критерієм для створення правових норм, і сполучна, бо міф має здатність зв'язувати теорію, уявлення й устремління людей з їх реальним втіленням, із практикою.

На жаль, у літературі з теорії держави і права правовому міфу приділяється мало уваги. Найчастіше він неначе розчиняється в проблематиці правового ідеалізму, у той час як дедалі очевидніше стає його самостійне значення. Наприклад, у фундаментальному дослідженні О.Ф. Скакун правовий міф розглядається в рамках правового ідеалу як правової аномалії. Разом з тим відзначається, що міфи широко використовуються в різних концептуальних документах і правотворчих актах, а саме: вся влада належить народу, закон виражає загальну волю та ін. [7, с. 772]. Вбачається доцільним подальше поглиблене дослідження феномена правового міфу, його функцій і ролі у формуванні сучасного права.

Таким чином, можна вважати, що міф, будучи базисним феноменом людської культури, виявляється й реалізується в різних сферах соціального життя, зокрема в політичній та правовій.

Література

1. Алексеев Н.Н. Русский народ и государство. – М.: Аграф, 1998. – 636 с.
2. Азаренко С.А. Миф // Современный философский словарь / Под ред. д.ф.н., проф. В.Е. Кемерова. – М., 1996. – 608 с.
3. Брандес М.Э. Идеология и миф: общие черты // Полит. наука. – 2003. – № 4. – С. 45-59.
4. Булько А.Н. Современный словарь иностранных слов. – М.: Мартин, 2005. – 848 с.
5. Лосев А.Ф. Диалектика мифа // Из ранних произведений. – М.: Правда, 1990. – С. 393-600.
6. Новый тлумачний словник української мови. – К.: Аконіт, 2006. – Т. 2. – 926 с.
7. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Энцикл. курс. – Х.: Эспада, 2005. – 840 с.
8. Словарь философских терминов / Науч. ред. проф. В.Г. Кузнецова. – М.: ИНФРА-М, 2004. – С. 609.
9. Тищенко Ю.В. Концептуальний підхід до визначення правового міфу // Актуальні проблеми держави і права. – О.: Юрид. літ., 2006. – Вип. 29. – С. 29-34.
10. Фишман Л.Г. Политический миф и идеология: «опасное сближение»? // Полис. – 2006. – № 4. – С. 74-86.
11. Эллюль Ж. Политическая иллюзия. Эссе. – М.: Nota Bene, 2003. – 432 с.

УДК 316.64:159.925

Р.М. Мінченко

**ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ УПОРЯДКОВАНOSTI
СУСПІЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ – ПЕРЕДУМОВА ВИХОДУ
ІЗ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ**

Державна політика демократичної трансформації українського суспільства має розглядатися передусім як політика, що повинна ґрунтуватися на засадах, насамперед, моралі і права. Як видається, без цього в сучасному державно упорядженому суспільстві неможливо забезпечити його цілісність, взаємодію окремих, свідомо діючих на основі різних інтересів, людей, політичних партій.

Проблеми організації соціальної взаємодії, її форм, моралі, права, влади досліджувалися ще в працях античних вчених. Особливу увагу цим проблемам приділяли російські дореволюційні дослідники. Сьогодні ці дослідження продовжуються в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (зокрема, С. Алексєєва, Р. Арона, Ж. Бержеля, Г. Василевича, Ф. Гаєка, С. Головатого, А. Дайси, Д. Даля, А. Зайця, Ж. Зіллера, М. Козюбри, В. Кременя, Д. Ллойда, Л. Нудненко, Н. Оніщенко, М. Орзіха, О. Скрипнюка, О. Фрицького, К. Хессе, М. Цвіка, В. Цветкова, В. Чіркїна, Ю. Шемшученка та ін.). Проте і тепер розуміння і тлумачення зазначених проблем, зокрема проблеми діалектики взаємозв'язку суспільства, держави, державної влади і інших соціальних і природних чинників, неоднозначні. Безумовно така неоднозначність породжує певні труднощі як у внутрішньодержавній політиці України, зокрема політиці демократичної трансформації українського суспільства, так і зовнішньодержавній діяльності України.

Складність сучасного теоретичного освоєння суті та цінності національного буття, зокрема державотворення і правотворення перехідного історичного пе-